

І.Зязюна. Доведено, що учений обґрунтував відкриту модель людини та освіти, засновану і на новій суб'єктній (гуманітарній) парадигмі, і на підґрунті попередніх систем, заснованих на об'єктній парадигмі, що поєднує інтереси індивідів загалом з їх унікальними духовними параметрами.

З'ясовано, що письменники-філософи досліджуваного періоду відігравали виняткову роль у творенні новочасної української національної ідентичності та визначали важливість дослідження тих спільнот, які в історичній ретроспекції забезпечували ідентичність і життєдіяльність народів.

Обґрунтовано авторську гіпотезу: для антропологічних поглядів культурно-освітніх діячів (1917-1991 рр.) характерне тандемне відрефлексування самонавчання і саморозвитку, які визнаються вихідним продуктом учіння особистості і є рівнями її пізнавальної активності. Доведено, що письменники-філософи досліджуваного періоду відігравали виняткову роль у творенні новочасної української національної ідентичності та визначали важливість дослідження тих спільнот.

Розкрито сутність поняття простір «тотальної комунікації» сучасності, трансформацію антропології та її конкретизацію у ключових аспектах існування і функціонування «*homo communicans*», зміст поняття «мовна антропологія», як наукового напрямку, що претендує на формування нової пояснювальної моделі сучасних соціокультурних процесів у кардинально змінених реаліях, пов'язаних із структурно-соціальними змінами глобального рівня. Доведено, що соціально-антропологічний підхід до розгляду освітнього середовища дозволяє: проаналізувати еволюцію взаємодії людини, природи, суспільства в історичному, соціальному, національному контексті; виокремити чинники та механізми формування національної ідентичності; дослідити стан, проблеми та перспективи формування національної системи освіти і виховання в Україні. Визначено, що у соціально-антропологічній перспективі цілі і завдання освіти мають бути органічно включені в освітній соціально-антропологічний простір, підґрунтям якого є різні концепції до визначення соціально-антропологічних ідей.

До історії розвитку основ філософії освіти в Україні (XVII– XX ст.)

*С. М. Шевченко,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України*

Вітчизняна філософія освіти свої витоки бере з другої половини XIX ст. (П. Куліш, П. Юркевич, К. Ушинський, Ю. Бачинський та ін.). Вагомий внесок у розвиток педагогічних ідей на Україні зробив Г. Сковорода. Вважав освіту засобом виховання народу, а витоками його педагогічних міркувань були традиції української етнопедагогіки, на ґрунті якої він сформулював положення про важливість трудового виховання за принципом «спорідненості», про моральне

виховання людини, яка має вибирати свій життєвий шлях згідно зі своїми природними нахилами і здібностями. Послідовником Г.Сковороди став найвиразніший прибічник «філософії серця» П. Юркевич. Саме його ідеї надихнули представників Кирило-Мефодіївського братства – Т. Шевченка, П. Куліша, М. Костомарова, М. Гулака – на проголошення у документах братства важливості поширення освіти, поціновування архетипічно близької українцям концепції виховання серця. Проголошенням таких ідей вони зробили значний внесок в українську просвітницьку справу середини ХІХ ст.

У кінці ХІХ – на поч. ХХ ст. О. Потебня, М. Драгоманов, І. Франко, Б. Грінченко, Олена Пчілка, П. Грабовський, М. Коцюбинський, Леся Українка відстоювали право українців на національну освіту (мову, культуру), розглядали різні підходи і проекти щодо шляхів реформування тогочасної імперської освіти на користь українського народу. Окремий важливий вплив на розвиток освітньої думки справили такі політичні діячі, як Д. Донцов, І. Мірчук, В. Липинський, М. Міхновський, В. Щербаківський, які розглядали націоналізм як світогляд українського народу, що тривало бореться за збереження особливостей етнічної і культурної ідентичності, за розбудову національно спрямованої освіти. Згадані діячі уводили до основ розбудови політично самостійної Української держави освіту як один із твірних чинників (перші десятиліття ХХ ст.).

Починаючи з 1918 р. одним із найголовніших завдань революційних перетворень проголошувалася українізація школи і суспільного життя. У публікаціях, виступах, творах С. Русової (в еміграції), М. Скрипника, М. Хвильового, О. Музиченка, Б. Манжоса, В. Дурдуківського, Я. Чепіги, С. Черкасенка, В. Протопопова, Г. Ващенко, І. Огієнка (в еміграції), піднімалися питання активізації національного культурно-освітнього руху, створення умов для всезагального вивчення української мови, розвитку національної школи, науки, культури, що безумовно сприяло захисту національних інтересів, українському державотворенню. У 1950-1970-і роки найвагоміший внесок у формування освітньо-філософських засад нової парадигми педагогіки, що зароджувалася, зробив В.Сухомлинський. Він писав про важливість реалізації національних і загальнолюдських цінностей через взаєморозуміння, гуманізм, толерантність. У подальшому у вимірі філософської думки до розвитку ідей про національну освіту доклалися академіки В. Шинкарук, М. Попович, професор Є. Бистрицький, які розробляли світоглядні засади освітнього процесу на національному ґрунті. У незалежній Україні філософсько-освітні погляди українських діячів було спрямовано на розвиток національної освіти за змістом і виховним ідеалом.